

Ympäristöministeriö

kirjaamo@ym.fi

Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi luonnonsuojelulaiksi

Vanajavesisäätiö sr, Kokemäenjoen vesistön vesiensuojeluyhdistys ry ja Tammelan Pyhäjärven-Kuivajärven ja suojeluyhdistys ry esittävät lausuntonaan seuraavaa:

Lausunnon tiivistelmä:

Luonnonsuojelulaki ja erityisesti sen tiukka soveltaminen ovat monin paikoin muodostuneet esteeksi Suomen vesienhoidon edistämiselle. Erityisesti vesien ennallistamis-, kunnostus- ja hoitotyössä sekä näiden toteuttamisessa törmäämme jatkuvasti direktiivilajien tiukkaan suojeluun, vaikka kyseiset lajit eivät olisikaan Suomessa uhanalaisia. Lisäksi ihmisen toiminnan tuloksena muutetut ja rehevöityneet vesiekosysteemit ovat muuntuneessa tilassaan voineet luoda soveliaan elinympäristön nyt jollekin tiukasti direktiivein suojellulle lajille. Suojelemmeko silloin ihmisen toiminnan tuloksena muuntunutta elinympäristöä vai pyrimmekö ennallistamaan ja kunnostamaan vesiympäristöämme. Mikäli suojelumääräykset ja tarvittavat kunnostus- ja hoitotoimenpiteet ovat ristiriidassa, tulee mahdollistaa luontoarvokompensaatioiden vapaampi soveltaminen ja käyttö paikallistasoilla. Elinympäristön monimuotoisuuden säilyttäminen on erittäin tärkeää, mutta näin tiukasti tulkittuna, luonnonsuojelulaista on muodostunut osin este vesienhoitotyölle ja vesiympäristön ennallistamistoimillekin. EU-direktiivein tiukasti suojelluista lajeista tulisikin laatia kansallisesti sovellettavat suojeluohjeet lajien esiintyminen Suomessa huomioiden.

Hidastamisesta tulisi päästä edistämiseen

Luonnonsuojelulain tavoitteet ovat monipuoliset ja korkeat. Nykyinen luonnonsuojelulaki ei toimivuusarviointien mukaan kuitenkaan ole kyennyt estämään monimuotoisuuden heikkenemistä. Nyt uutta luonnonsuojelulakiehdotusta lukiessa herää kysymys, auttavatko tehdyt muutokset tavoitteeseen pääsemisessä. Lain vaikutusmahdollisuudet

ohjauskeinona ovat ylipäättään rajalliset. Laki voi parhaimmillaankin hidastaa luonnontilan heikkenemistä vain vähän. Lailla voidaan parhaimmillaankin vaikuttaa vain pieneen osaan ympäristössä tapahtuvista muutoksista, sillä suuri osa ympäristöön vaikuttavista prosesseista ei ole luvanvaraisia tai koske suojeltuja lajeja tai elinympäristöjä. Siten lain vaikutusalueen ulkopuolelle jää suuri osa suomalaisesta monimuotoisuudesta.

Ehkä sen sijaan, että suojelualueiden ja suojeltujen lajien ympärillä olevaa lainsäädännön suojelevaa tiilimuuria tilkitään isoin resurssein entistä tiiviimmäksi, tulisi katse siirtää monimuotoisuuden kokonaisuuteen sekä vesiluonnon kunnostuksen ja hoidon edistämiseen. Lain rinnalle tulisi määrätietoisesti rakentaa vahvaa ja myönteistä yhdessä tekemisen kulttuuria niiden toimijoiden kanssa, joiden toimenpiteet aiheuttavat merkittäviä paineita luonnon monimuotoisuudelle. Tiiviiksi tilkityn lakimuurin sijaan parempi tavoite olisi saada eri sektoreiden toimijat innostumaan luontomme arvoista ja omaehtoisesti jalostamaan prosesseitaan monimuotoisuuden huomioon ottaviksi. Näin päästäisiin hidastamisesta edistämiseen - pelkästä monimuotoisuuden heikkenemisen hidastamisesta luonnon monimuotoisuuden ja luonnonsuojelulain muiden tavoitteiden aktiiviseen edistämiseen.

Vesienhoidon edistäminen luonnonsuojelulliset arvot ja eliöstön monimuotoisuus huomioiden vaatii ELY-keskusten ja Metsähallituksen rinnalle meitä asiantuntevia ja käytännön kunnostus- sekä hoitotoimia alueellisesti ja paikallisesti toteuttavia tahoja. Tähän tärkeään ja pitkäjänteiseen työhön liittyviä resursseja tulee kuitenkin parantaa ja esim. toteutushankkeiden omarahoitusosuuksia kohtuullistaa, jotta voidaan toteuttaa kokonaisvaltaisia ja vaikuttavia hankkeita.

Vesiluonnon monimuotoisuus on jäänyt sivuosaan

Yleisesti ottaen luonnonsuojelulaki henkii laatijoidensa perehtyneisyyttä ja osaamista maaekosysteemien ja -eliöiden suojelusta. Sen seurauksena vesiekosysteemien erityispiirteet ja tarpeet ovat jääneet sivuosaan. Ottaen huomioon järvien, jokien, pienvesien ja rannikkovesien ratkaisevan tärkeän merkityksen monimuotoisuudelle Suomessa, tulisi lain viimeistelyssä vahvistaa vesiin liittyvien haasteiden hallintaa. Vesien habitaatit nimittäin edellyttävät erilaista lähestymistapaa kuin maaekosysteemit. Vesiekosysteemit tyypillisesti säilyäkseen vaativat aktiivisia hoitotoimenpiteitä, kun taas terrestriiset ekosysteemit useimmiten hyötyvät mahdollisimman vähäisestä käsittelystä (pois lukien perinnemaisemat ja perinnebiotoopit).

Laissa viitataan usein maanomistajiin sopimuskumppaneina tai suostumuksen antajina. Laissa ei kertaakaan mainita vesialueiden omistajia. Tämä puute on syytä lakitekstiin korjata.

Vesialueiden omistajat ovat tyypillisesti sisävesillä osakaskuntia, joissa on osakkaina lukuisia kiinteistöjä. Kaikki osakaskunnat eivät ole järjestäytyneitä, jolloin helposti lähestyttävää juridista sopimuskumppania ei ole. Laissa tulisi olla menettelyohje, kuinka toimitaan tilanteissa, joissa suojelutoimia täytyy tehdä järjestäytymättömän osakaskunnan alueella. Esimerkiksi osakaskunnan koolle kutsumisen kustannukset ja koolle kutsujan roolitus tulee voida sisällyttää luonnonhoitohankkeen toimintaan. Vesialueisiin liittyy myös muita omistus- tai hallintaoikeuksiltaan epäselviä tai kiistanalaisia yhteis- tms. alueita (esim. myllykiinteistöt, vanhat padot, rutakuopat, kylien yhteisrannat...). Näitä koskevissa hankkeissa olisi eduksi, jos ELY-keskus (tai kunta) voisi olla hankkeen isäntä ja mahdollisesti tarvittavien vesitalouslupien hakija.

Ristiriidat yhden lajin suojelun ja elinympäristön suojelun välillä

Natura2000- tai muilla suojelualueilla törmätään tilanteisiin, joissa jonkin tietyn lajin suojelu estää tai merkittävästi haittaa luontotyyppin tai habitaatin hoitotoimia ja siten sen suojelua. Esimerkiksi direktiivilajin esiintyminen suojelualueella saattaa estää suojelualueen muuten tarkoituksenomaiset ja sen suojeluarvojen säilymisen kannalta välttämättömät hoitotoimet, tai lisätä kunnostustoimien kustannuksia niin merkittävästi, että ne tulevat mahdottomiksi tai supistuvat merkitykseltään selvästi vähäisemmiksi. Olisi syytä linjata, onko perusteltua jättää tekemättä suojelualueen hoito vain siksi, että yhden lajin yksilöt kokevat hetkellistä ja/tai paikallista haittaa. Erityisesti tämä mietityttää silloin, kun ao. yksittäislaji ei ole edes Suomessa uhanalainen. Vesiympäristössä viitasammakon esiintyminen vaikeuttaa erilaisten yleishyödyllisten kunnostushankkeiden toteuttamista, myös Natura2000-alueiden hoitoa.

Haitallisten vieraslajien lajiluettelo on kovin kankea ja hitaasti päivittyvä tapa luokitella eliöitä sellaisiin, joiden torjuntatoimet saavat taloudellista tukea erilaisten hankerahoitusten myötä. Aktiiviset torjuntatyöt tulisi olla mahdollista aloittaa mahdollisimman pian vieraslajin esiintymisen tai siitä aiheutuneiden haittojen havaitsemisen jälkeen. Tälläkin hetkellä vesiympäristöissä on useita sellaisia vieraslajeja, joiden aktiivinen torjunta tai leviämisen hidastaminen olisi tarpeen, mutta jotka eivät jostain syystä ole haitallisten vieraslajien listalle päässeet (mm. isosorsimo, hyytelösammaleläin). Lisäksi vieraslajien torjunnassa voivat jälleen tulla vastaan samoissa habitaateissa elävät ja tiukasti EU -direktiivein suojellut lajit.

Yleiset säännökset

5 § Olisi syytä tunnistaa myös vesipolitiikan puitedirektiivi, jossa vesienhoidon tavoitteena on vesien hyvä ekologinen tila. Vesien ekologinen

tila liittyy suoraan vesiekosysteemien monimuotoisuuden turvaamiseen ja kaikkiin luonnonsuojelulain tavoitteisiin.

7 § Varovaisuusperiaate on sinällään kiitettävä, mutta laajasti tulkittuna siitä voi muotoutua kohtuuton rasite tai vaatimus toimijoille selvittää suunnitellun toimenpiteen vaikutuksia suureen määrään eliöryhmiä maa- ja vesiekosysteemeissä. Varovaisuusperiaatteen viisas ja tarkoituksenmukainen soveltaminen edellyttää selkeää ohjausta ympäristöministeriöltä ELY-keskuksille ja aluehallintovirastoille ja hyvää viestintää toimijoille.

8 § Selvilläolovelvollisuus on esitetyssä laajuudessaan epärealistinen. ”Jokainen” on tulkittavissa jokaiseksi kansalaiseksi. Tuskin kukaan kansalainen on selvillä arkisten valintojensa luonto- tai maisemavaikutuksista. Tarkoittaako tässä ”jokainen” jokaista kansalaista vai jokaista suoraan ympäristöön vaikuttavaa toimijaa (yritystä, hanketta tai muuta organisaatiota)?

9 § On kiitettävää, että ympäristökasvatus on nostettu tärkeäksi tehtäväksi. Vaikuttava ympäristötietoisuuden edistäminen kunnissa tulee vaatimaan merkittäviä lisäresursseja kuntiin, mihin valtiontalouden tulee varautua. Nykyisin ympäristökasvatus on toteutunut hankkeissa ja sille on ollut erittäin vaikeaa löytää rahoitusta mistään lähteistä. Resurssit ovat aivan liian pienet.

Luku 2. Luonnonsuojelun viranomaiset ja muut toimijat

13 § Suomessa, tuhansien järvien maassa, tämän hetkisen Luontopaneelin jäsenistössä ei tietojemme mukaan ole yhtään sisävesiekologian erityisasiantuntijaa. Tämä on selkeä heikkous.

Luku 3. Luonnonsuojelusuunnittelu

14 § Kansallinen luonnon monimuotoisuusstrategia ja toimintaohjelma tulee laatia maltillisin panoksin, jottei hallinnon resursseista valtaosa kulu näiden asiakirjojen laadintaan vaan resurssit voidaan kohdentaa käytännön suojelutyön edistämiseen ELY-keskuksissa ja aluehallintovirastoissa. Tällä hetkellä ainakin ELY-keskusten luonnonsuojelun resurssit ovat täysin riittämättömät tavanomaistenkaan viranomaistehtävien toteuttamiseen, edistämistehtävistä puhumattakaan.

15 § Ehdotamme, että vapaaehtoisen luonnonsuojelun toimenpideohjelman sisällöt käsitellään 14 §:n tarkoittamissa asiakirjoissa, jotta päällekkäiseltä työltä vältytään ja kokonaisuus hahmottuu paremmin.

Yleisesti ottaen viranomaisten laatimat suunnitelmat jäävät ylätasolle. Ylätason suunnitelmien sijaan/lisäksi tarvitaan merkittävästi nykyistä enemmän aktiivista kanssakäymistä ja ajatustenvaihtoa eri sektoreiden toimijoiden kanssa. Keskustelun tulee tähdätä luottamuksen rakentamiseen,

innostamiseen ja motivointiin. Kentällä luonnonsuojeluviranomaiset nähdään pakollisena pahana eikä aktiivisena hyvien asioiden edistäjänä. Kuitenkin ruohonjuuritason toimijat ovat tärkeitä juuri siksi, että käytännössä he tekevät useimmat monimuotoisuuden liittyvät valinnat ja toimenpiteet.

Luku 4. Luonnon monimuotoisuuden suojelun ja hoidon tukeminen

26 § Tuen myöntämisen edellytyksenä oleva vaade siitä, ettei samaan toimenpiteeseen saa myöntää muuta julkista rahoitusta, sulkee pois esimerkiksi hankkeet, joissa kunta tai seurakunta tai muu sellainen julkisyhteisö on osarahoittajana. Tämä on selkeä ja korjattava epäkohta. Esitetyssä muodossaan se vähentää mahdollisuuksia toteuttaa hankemuotoisia luonnonhoitotöitä.

31 § On hieno ja tärkeä asia, että lakiehdotuksessa hyväksytään yksityishenkilöt avustuksen hakijoiksi.

Luku 7. Luontotyyppien suojelu

69 § Poikkeamispäätökset sellaisissa yleishyödyllisissä hankkeissa, joissa vahvistetaan luontoarvoja, tulisi olla hakijalle maksuttomia.

70 § Avustuksen rahoitusosuuden tulisi olla harkinnan mukaan jopa 100 %, mikä mahdollistaisi hoitohankkeiden toteutumisen nykyistä laajemmin.

Luku 11. Ekologisen kompensaation toteuttaminen

Luonnonhoitohankkeiden toteuttajat ovat viime vuosien aikana toivoneet, että ekologinen kompensaatio voisi olla yksi mahdollinen ratkaisu direktiivilajien esiintymisen aiheuttamiin estovaikutuksiin suunnitellun kunnostuksen toteuttamisessa. Lakiluonnoksessa kompensaatio esittyy vain luonnon kannalta haitallisten suurten infrahankkeiden yhteydessä tehtävänä toimenpiteenä. Yleishyödyllisten luonnonsuojeluhankkeiden kannalta työkalu ei ole esitetyssä muodossaan mahdollinen kustannuksiltaan tai ylläpidon aikavaatimusten takia.

Kohdassa hyvittämisen kriteerit johdantoteksti soveltuu moniin tilanteisiin, mutta numeroidut ehdot osittain kumoavat johdannon laajemman tulkinnan.

Esimerkiksi kompensaation ehto saman vesimuodostumatyyppin käytöstä tulee osassa hankkeista olemaan epäolennainen, sillä kompensaatiotarve todennäköisesti kohdistuu johonkin lajiin, eikä koko vesimuodostumaan. Esimerkiksi viitasammakko voi esiintyä hyvin monen tyyppisissä vesimuodostumissa, mutta se kaipaa rantojen luhta-alueita.

Vesiensuojelun alueelliset ja paikalliset toimijat ovat mielellään mukana kehittämässä ja toteuttamassa hankkeita, joilla pyritään luonnon- ja lajisuojelun tavoitteiden mahdollisen nopeaan saavuttamiseen. Toivottavasti luonnonsuojelulaki tulee olemaan meille käyttökelpoinen tuki työssämme.

Ystävällisin terveisin,

Sanni Manninen Johansen, pääsihteeri

Vanajavesisäätiö sr

Jukka Mattila, toiminnanjohtaja

Kokemäenjoen vesistön vesiensuojeluyhdistys ry

Jouko Lindroos

puheenjohtaja, Tammelan Pyhäjärven-Kuivajärven suojeluyhdistys ry